

ІНФОРМАЦІЙНА ДОВІДКА

Еконавігатор для громад: зміни та практичні поради в управлінні відходами

Зміст

04

Повноваження ОМС у сфері управління відходами

05

Новий підхід до управління відходами

08

Як громаді впровадити ієрархію управління відходами

09

Місцевий план управління відходами

10

Адміністратор послуги з управління побутовими відходами

10

Забезпечення централізованими послугами управління відходами

11

Оптимальна система збирання відходів

12

Муніципальні центри управління відходами

13

Рекультивация/ переоснащення сміттєзвалищ

14

Залучення коштів

16

Міжмуніципальне співробітництво

У червні 2022 року Верховна Рада ухвалила Закон України «Про управління відходами»¹.

Він встановлює **нові правила** для органів місцевого самоврядування (ОМС) щодо управління побутовими відходами в громадах.

Норми цього закону набрали чинності 9 липня 2023 року. Тепер Міністерство розвитку громад, територій та інфраструктури має розробити підзаконну нормативно-правову базу, яка доповнить основний закон рекомендаціями та методологіями.

Станом на липень 2023 року їх все ще продовжують розробляти.

Закон впроваджує:

Ієрархію управління відходами

Розширену відповідальність виробника

Системний, комплексний підхід до управління відходами

Умови для побудови ефективної сміттєпереробної інфраструктури

Зміни в термінології

Розширені та доповнені повноваження для ОМС

Деякі українські громади почали реалізовувати ефективні практики управління побутовими відходами ще до ухвалення закону. Оскільки всі ці практики були відомі й доступні раніше, новий закон по суті встановив мінімальні стандарти, а також унормував **використання термінів**.

БУЛО

СТАЛО

поводження з відходами → управління відходами
тверді побутові відходи (ТПВ) → побутові відходи
органічні відходи → біовідходи
утилізація → рециклінг
перероблення → відновлення, підготовка до повторного використання

Повноваження ОМС у сфері управління відходами

Новий закон також **розширив і доповнив** повноваження та відповідальність ОМС у сфері управління відходами.

Тепер міські, селищні та сільські ради мають такі **повноваження:**

БЕЗПОСЕРЕДНЬО:

- затверджують місцевий план управління відходами;
- визначають розміщення об'єктів управління відходами на території громади;
- створюють муніципальні пункти роздільного збирання побутових відходів;
- вирішують питання з управлінням небезпечними відходами;

БЕРУТЬ УЧАСТЬ:

- в реалізації державної політики у сфері управління відходами;
- в розробці та реалізації регіональних планів управління відходами.

Виконавчі органи міських, селищних та сільських рад у сфері управління відходами:

- розробляють та виконують місцевий план управління відходами;
- визначають оператора муніципальної системи управління відходами;
- впроваджують роздільне збирання побутових відходів відповідно до встановлених планів, організовують роботу муніципальних пунктів роздільного збирання побутових відходів;
- організовують ліквідацію несанкціонованих сміттєзвалищ та обробку безхазяйних відходів;
- затверджують інвестиційні програми суб'єктів господарювання у сфері управління відходами;
- проводять інформаційно-роз'яснювальну роботу з населенням;
- організовують управління побутовими відходами, відходами будівництва та знесення;
- проводять конкурс щодо визначення підприємства, що надає послуги з управління відходами в межах громади;
- затверджують норми надання послуг та встановлюють тарифи.

Новий підхід до управління відходами

Закон нормативно закріплює європейський підхід в управлінні побутовими відходами, аби зменшити кількість відходів та обмежити їхній вплив на довкілля та здоров'я людей. Для ефективного планування держава встановила послідовність пріоритетів – ієрархію управління відходами.

Ієрархія управління відходами передбачає таку послідовність заходів:

Джерело: Закон України «Про управління відходами»

Ця ієрархія стосується як окремих домогосподарств та виробників, так і органів державної влади та місцевого самоврядування. Однак експерти попереджають, що якщо захоронення відходів не буде контрольованим, можливість розвитку інших щаблів ієрархії є дуже низькою². Саме тому **необхідно впроваджувати цю ієрархію в громадах з її найнижчого рівня.**

Як громаді впровадити ієрархію управління відходами

01

Переконайтеся, що кожен мешканець громади має доступ до послуги з вивезення сміття на полігон. Так імовірно того, що воно не опиниться в найближчій лісосмузі або його не сплять на городі, набагато вища.

02

Забезпечити утилізацію тих видів відходів, які не можна або недоцільно захоронювати на полігоні, зокрема медичні відходи, відходи садових насаджень тощо.

03

Організувати сортування сміття, аби з нього можна було вилучити ресурсоцінні компоненти та відправити на переробне підприємство.

04

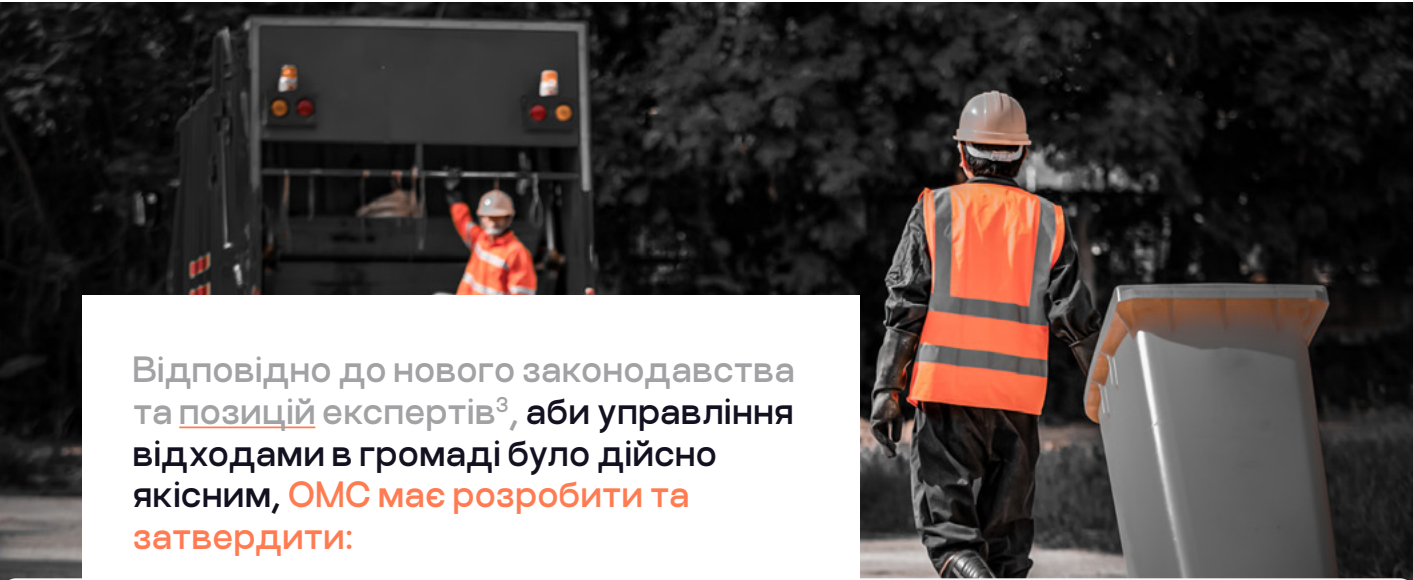

Якщо мешканці громади забезпечені попередніми рівнями управління відходами, необхідно пересвідчитись у тому, що вони мають доступ до повторного використання вживаних речей. Це стосується місць прийняття скляної тари, непотрібного одягу чи техніки, ярмарків вживаних речей тощо.

05

Звести до мінімуму використання мешканцями громади продуктів, що можуть перетворитися на відходи. Цього можна досягти активною комунікацією з громадянами щодо шкоди відходів для довкілля, мотивуванням місцевого бізнесу відмовитися від пластикового пакування тощо.

Відповідно до нового законодавства та позицій експертів³, аби управління відходами в громаді було дійсно якісним, **ОМС має розробити та затвердити:**

Місцевий план управління відходами

Тариф на послугу з управління побутовими відходами

Правила благоустрою окремих населених пунктів чи громади

Рішення про визначення суб'єкта господарювання виконавцем послуг на вивезення побутових відходів

Положення про інспектора з питань благоустрою

Паспорт полігона, розміщеного в громаді, а також Програму контролю та моніторингу полігона (якщо він є)

Норми надання послуг з управління побутовими відходами

Інвестиційну програму суб'єкта господарювання у сфері управління відходами

Всі ці документи будуть корисними не лише для планування у сфері управління відходами, але й **для координування роботи ОМС, вироблення цілісного підходу до управління відходами в громаді та ефективної комунікації з населенням.**

Місцевий план управління відходами

Місцевий план управління відходами (МПУВ) – програмний документ, що містить комплекс завдань і заходів із визначеними строками втілення та ресурсами для сталого та ефективного управління відходами в громаді.

Цей документ є обов'язковим до розробки для всіх територіальних громад.

МПУВ розробляє робоча група або зовнішні експерти відповідно до Регіонального плану управління відходами (РПУВ) та порядку, затвердженого Кабміном⁴.

Терміни роботи по місцевому плану

Розробка

протягом 1 року з дня набрання чинності РПУВ у відповідній області

Оновлення

протягом 6 місяців з дня внесення змін до РПУВ

Планування

на 10 років

Оцінка ефективності

через 2 роки після затвердження

Перегляд

не рідше ніж кожні 4 роки з дати набрання чинності МПУВ

ЩО ЗМІНИЛОСЯ

Програма поводження з побутовими відходами та схема санітарного очищення тепер не є обов'язковими для розробки. Їх повністю замінює місцевий план управління відходами (МПУВ).

ЩО ВАЖЛИВО

Залучати до планування змін у системі управління відходами комунальні підприємства. Саме вони володіють необхідною для планування інформацією, мають експертність та будуть безпосередніми виконавцями всіх запланованих змін.

Адміністратор послуги з управління побутовими відходами

Адміністратор послуги з управління побутовими відходами – це комунальне підприємство, яке відповідає за роботу муніципальної системи управління відходами.

Адміністратор розподіляє кошти та контролює належне виконання послуг.

Для цього підприємство укладає договори з надавачами послуг у сфері управління відходами та з населенням громади про надання послуг, обліковує інформацію щодо оплати, позивається до боржників та недобросовісних надавачів послуг, а також розраховує та виносить на затвердження тариф.

Адміністратор не може займатися нічим іншим, окрім управління відходами.

Станом на сьогодні в громадах функцію суб'єкта господарювання часто виконує місцеве комунальне підприємство, яке надає весь обсяг житлово-комунальних послуг. Саме тому багатьом громадам необхідно буде або створити окреме комунальне підприємство, або залучити адміністратора з іншої громади.

Кожна громада має визначити адміністратора послуги з управління побутовими відходами до

9 січня 2024 року

ЩО ЗМІНИЛОСЯ

Тепер саме ОМС безпосередньо впливає на охоплення послугою споживачів та якість послуг з управління відходами. Також закон розмежовує адміністрування та безпосереднє здійснення операцій з управління відходами.

Забезпечення централізованими послугами управління відходами

Місцева влада має організувати в повному обсязі збирання й видалення побутових відходів у громаді. Для цього вона залучає комунальне або приватне підприємство.

Охоплення території громади централізованими послугами управління побутовими відходами переважно відбувається поетапно.

Черговість впровадження централізованого управління побутовими відходами в населених пунктах громади базується на таких критеріях:

віддаленість населеного пункту від полігона чи центру управління відходами

готовність населення заключити договір про вивезення та утилізацію сміття

кількість мешканців населеного пункту

ЩО ВАЖЛИВО

Забезпечити послугою необхідно не лише всі населені пункти громади, але й усіх її мешканців. Для цього потрібно збільшити кількість підписаних договорів. Деякі громади використовують публічний договір, який передбачає надання відповідних послуг усім мешканцям громади без винятку. У такому випадку всі мешканці мають сплачувати за користування послугами управління відходами.

Оптимальна система збирання відходів

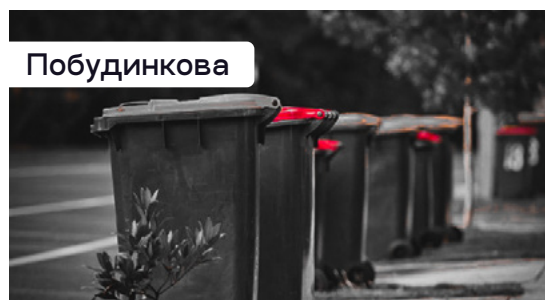
Збір відходів можна здійснювати за 2 системами – **подвірною та побудинковою.**

Відходи поступово збираються у великі контейнери загального користування протягом певного часу, а сміттєвоз прибуває відповідно за графіком та забирає зібране сміття.

Відповідає потребам багатоквартирних будинків.

Сміттєвоз прибуває за графіком, а споживачі виставляють сміття на своєму подвір'ї завчасно.

Відповідає потребам приватного сектору.

ЩО ВАЖЛИВО

Вивезення несортованих побутових відходів на полігони заборонене.

Тому при організації збирання відходів необхідно додатково встановлювати контейнери для роздільного збору відходів або збирати їх у населення іншим чином (додаткові індивідуальні контейнери, спеціальні пакети тощо).

Досвід громад

У Чорткові в 2019 році впровадили індивідуальні сміттєві контейнери для домогосподарств⁵. Міська рада закупила баки для пільгових категорій населення, всі інші мешканці можуть самостійно придбати такий бак.

В селі Корчів'я комунальники розмістили для мешканців сміттєві контейнери загального користування⁶. Спершу вони були безкоштовними для користування, а далі за вивезення сміття встановили плату. Така практика чудово підходить для сільських населених пунктів, у яких не сформовані традиції якісного управління побутовими відходами.

Муниципальні центри управління відходами

ОМС можуть створювати муниципальні центри управління відходами, в яких мешканці громади матимуть доступ до сортування багатьох видів відходів. Також такий центр може слугувати місцем ремонту та повторного використання продукції. Розміщувати муниципальні центри доречно на територіях, які вже не використовують за призначенням.

До роботи центру доцільно долучати громадських активістів та екосвідомих мешканців громади, працівників комунальних підприємств. Проте важливо визначити оптимальний графік роботи центру, щоб його обслуговування не стало для громади тягарем. Також центр може виконувати освітню функцію, якщо проводити на його базі екскурсії та екопросвітницькі заходи.

Досвід громад

Є приклади громадських ініціатив від активістів, які самостійно або за підтримки ОМС створили центри сортування. Зокрема такі станції є в Києві, Харкові, Чернігові, Гадячі та інших містах. Важливо, що такі ініціативи спроможні існувати не лише у

великих населених пунктах. Громадські пункти сортування є в [Талалаївській](#)⁷ та [Кричанській](#)⁸ селищних громадах.

Муниципальні центри управління відходами створили в [Хмельницькому](#)⁹ та [Луцьку](#)¹⁰. Наразі це єдині великі центри управління відходами в Україні, які ОМС відкрили ще до набуття чинності закону.

Муниципальний центр може виконувати водночас декілька функцій:

сміттєрозвантажувальної станції

пункту прийому вторсировини

сортувальної лінії

пункту прийому вживаних речей для повторного використання людьми, які їх потребують

Рекультивація/переоснащення сміттєзвалищ

З 1 січня 2030 року законодавство забороняє експлуатацію полігонів без відповідного оснащення.

Йдеться про системи захисту ґрунтових вод, вилучення та знешкодження біогазу та фільтрату, системи контролю за викидами та забрудненням, системи моніторингу стану довкілля.

Більшості громад необхідно закривати та рекультивувати полігони відходів, які знаходяться на їхній території. Особливо це стосується численних сільських звалищ, оскільки їхнє переоснащення є економічно та екологічно недоцільним.

Нова державна політика визначає, що області територіально поділяються на кластери.

У їх межах існує спільна інфраструктура управління відходами, а обслуговують їх на одному регіональному полігоні побутових відходів. Межі цих кластерів збігаються з межами районів, тому доцільно утримувати та переоснащувати лише полігони районних центрів. Це створює умови для якісного поводження з відходами, оскільки саме на великих полігонах найбільш доцільно будувати сміттєспалювальні заводи чи сміттєпереробні підприємства.

Порівняння показників зони охоплення полігона відходів¹¹

Кількість населення

Оптимальна

400 000
осіб

Мінімальна

150 000
осіб

Потужність полігона

100 000
т/рік

50 000
т/рік

ЩО ВАЖЛИВО

Недоцільно будувати сміттєпереробний завод **у громаді з невеликою кількістю населення**, а тим паче утримувати власний облаштований полігон.

Залучення коштів

Громади можуть покращити якість та доступність послуг із управління побутовими відходами **КОШТОМ** державного бюджету, зокрема через:

01 Обласний фонд охорони навколишнього природного середовища (ОНПС)

Підготувати

супровідний лист, запит, кошторис витрат, графік реалізації, обґрунтування, копію висновку державної експертизи, копії документів, що вказані підставою для виконання заходу, або витяги з них. Розробити Паспорт за бюджетною програмою.

Подати

Паспорт до департаменту фінансів ОДА (ОВА).

Пройти

відбір департаменту.

Реалізувати

заплановані заходи.

Підготувати звіти

(щомісячні та по завершенню заходів) про використання виділених коштів і виконання заходів, інформацію про природоохоронний ефект від впровадження заходу.

Співфінансування

з місцевого бюджету здійснюють в обсязі не менш як 10%.

02

Державний фонд регіонального розвитку (ДФРР)

Підготувати

опис, перелік заходів та кошторис проєкту.

Подати

проєкт на розгляд регіональної комісії через спеціалізовану онлайн платформу.

Пройти

попередній відбір та відкрите голосування на Порталі Дія.

Реалізувати

заплановані заходи.

Підготувати звіти

про використання виділених коштів і виконання заходів.

Співфінансування

з місцевого бюджету здійснюють в обсязі не менш як 10%. Для Києва, Севастополя та міст з населенням понад 225 тисяч осіб – не менш як 50%.

податися на кошти ДФРР для виконання інвестиційних програм і проєктів регіонального розвитку можна буде з 2024 року.

Крім державних фондів, ОМС можуть **подаватися на гранти та проєкти від приватних фондів, проєкти міжнародної технічної допомоги, а також залучати приватні інвестиції.**

Досвід громад

У Житомирі в лютому 2023 року запрацював перший в Україні сміттепереробний завод, збудований за гроші приватних інвесторів¹².

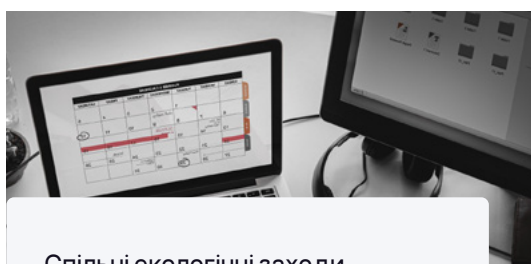
У Тульчинській громаді у 2017 році за підтримки швейцарсько-українського проєкту «Підтримка децентралізації в

Україні» DESPRO побудували новий полігон побутових відходів¹³.

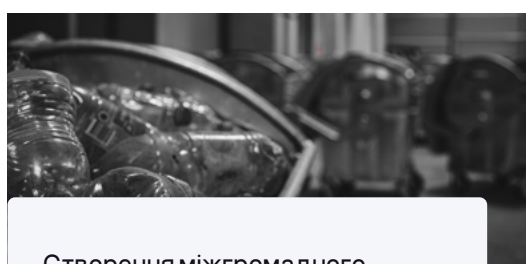
Шумська міська рада у 2019 році залучила додаткові кошти для облаштування 10 контейнерних майданчиків для роздільного збирання сміття за підтримки Програми Агентства США з міжнародного розвитку (USAID) «Децентралізація приносить кращі результати та ефективність» (DOBRE)¹⁴.

Міжмуніципальне співробітництво

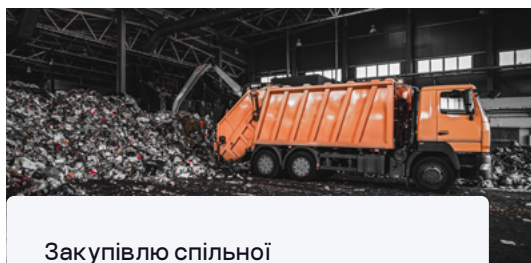
Щоб залучити додаткові кошти та реалізувати великі проєкти, ОМС можуть скористатися інструментом міжмуніципального співробітництва. У сфері управління побутовими відходами таке **співробітництво може охоплювати:**

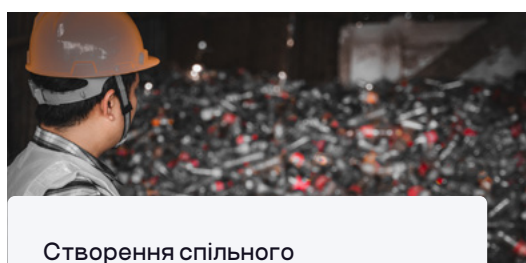
Спільні екологічні заходи та інформаційні кампанії в громадах

Створення міжгромадного муніципального центру управління побутовими відходами

Закупівлю спільної додаткової техніки, яка буде обслуговувати населені пункти кількох громад

Створення спільного комунального підприємства для підвищення спроможності системи управління відходами тощо

Досвід громад

Славутська МТГ та чотири сільські громади об'єдналися, щоб створити спільне комунальне підприємство для запровадження сучасної системи управління відходами¹⁵.

У 2023 році в рамках цього співробітництва триває реконструкція полігона відходів разом із сміттесортувальним комплексом, який буде обслуговувати ці громади. А на Закарпатті 16 громад об'єднали свої зусилля, щоб створити сміттесортувальний завод¹⁶.

Співпрацю закріплюють у договорі¹⁷ про співробітництво територіальних громад, який передбачає впровадження спільного проєкту або проєктів.

Загалом співпраця передбачає **такі кроки:**

- 01 Ініціювати співробітництво з потенційними громадами-партнерками.
- 02 Визначити потенційні напрями співпраці та спільні проєкти.
- 03 Підготувати пропозицію щодо ініціювання співробітництва і подати її на розгляд та затвердження місцевою радою.
- 04 Почати переговори з потенційними партнерами про співробітництво та утворення комісії з підготовки проєкту договору про співробітництво.
- 05 Створити спільну комісію щодо співробітництва громад для підготовки проєкту договору.
- 06 Схвалити проєкт договору.
- 07 Реалізувати спільний проєкт.

ЩО ВАЖЛИВО

Ініціювати співробітництво має сенс лише з тими громадами, які знаходяться **в одному кластері та субрегіоні з вашою громадою.**

Над документом працювали

Автор	Андрій Карпенко, регіональний аналітик
Редактура	Федір Прокопчук, керівник комунікацій Марія Очеретяна, журналістка
Методологічний супровід	Костянтин Шокало, керівник напряму регіональної аналітики
Верстка	Наталія Зуєва, графічна дизайнерка
Асистентка зі збору практичних кейсів громад	Еліна Симоненко

Центр спільних дій – громадська організація, яка працює в інтересах громадян України та є незалежною, політично нейтральною та незаангажованою в усіх аспектах своєї діяльності.

Ми займаємось аналізом державної й місцевих політик, впроваджуємо інструменти залучення громадян до прийняття рішень та участі в демократичних процесах і просуваємо демократичні зміни.

centreua.org

facebook.com/centreua.org

[@centreua](https://www.youtube.com/@centreua)

t.me/turborezhym

[@centreua](https://www.instagram.com/centreua)

[@olehrybachuk](https://twitter.com/olehrybachuk)

Посилання

1 Закон України «Про управління відходами»
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2320-20#Text>

2 Ієрархія поводження з відходами. Що це таке і як впровадити в Україні?
<http://epl.org.ua/wp-content/uploads/2019/09/lyerarhiya-povodzhennya-z-vidhodamy.-SHHo-tse-take-i-yak-vprovadyty-v-Ukrayini.pdf>

3 Управління твердими побутовими відходами. Успішні кейси в Україні
<https://decentralization.gov.ua/uploads/library/file/786/vidhody.pdf>

4 Кабмін станом на липень 2023 року поки що не затвердив “Порядок розроблення, погодження та затвердження місцевих планів управління відходами”. Проект порядку доступний за посиланням:
<https://mepr.gov.ua/povidomlennya-pro-oprylyudnennya-proyektu-postanovy-kabinetu-ministriv-ukrayiny-pro-zatverdzhennya-poryadku-rozroblennya-pogodzhennya-ta-zatverdzhennya-mistsevyh-planiv-upravlinnya-vidhodamy/>

5 У Чорткові впроваджуватимуть індивідуальні сміттєві контейнери

<https://chortkiv.city/articles/27126/u-chortkovi-vprovadzhuvatimut-individualni-smittevi-kontejneri>

6 У селі на Рівненщині встановили контейнери для сміття

<https://suspilne.media/149905-u-seli-na-rivnensini-vstanovili-kontejneri-dla-smitta-ludi-vidreaguvali/>

7 У Талалаївській громаді сортують сміття, а на зароблені гроші вчать розумному поводженню з відходами
<https://decentralization.gov.ua/news/10079?page=2>

8 Громада на Дніпропетровщині популяризує сортування сміття

<https://www.ukrinform.ua/rubric-regions/3400091-gromada-na-dnipropetrovsini-popularizue-sortuvanna-smitta-sered-doroslih-i-ditej.html>

9 У Хмельницькому запрацював муніципальний Центр управління відходами

<https://www.khm.gov.ua/uk/content/u-hmelnyckomu-zapracyuvav-municipalnyy-centr-upravlinnya-vidhodamy>

10 У Луцьку облаштували Центр управління відходами: як він працює

<https://konkurent.ua/publication/106416/u-lutsku-oblashtuvali-tsentr-upravlinnya-vidhodami-yak-vin-pratsyue-foto/>

11 Національна стратегія управління відходами в Україні до 2030 року
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/820-2017-%D1%80#Text>

12 У Житомирі запустили перший в Україні сміттєпереробний завод

<https://ecopolitic.com.ua/ua/news/u-zhitomiri-zapustili-smittiepererobnij-zavod>

13 Урочисте відкриття новозбудованого полігону твердих побутових відходів в Тульчині дає надію всім українським громадам

https://despro.org.ua/news/news/?ELEMENT_ID=1818

14 У Шумській ОТГ реалізують проект удосконалення надання послуг поводження з твердими побутовими відходами

https://teren.in.ua/news/u-shumskij-otg-realizuyut-proekt-udoskonalennya-nadannya-poslug-povodzhennya-z-tverdymy-pobutovymy-vidhodamy-foto_260308.html

15 Розумне поводження з побутовими відходами у Славуті: реалії та плани

<https://slavuta-mvk.gov.ua/archives/36952>

16 Міжмуніципальне диво. 16 громад Закарпаття разом будують сміттєсортувальний завод

<https://decentralization.gov.ua/news/14600>

17 Примірні форми договорів про співробітництво територіальних громад та додаткових договорів про приєднання до співробітництва

<https://mtu.gov.ua/content/primirni-formi-dogovoriv-pro-spivrobitnictvo-teritorialnih-gromad-ta-dodatkovih-dogovoriv-pro-priednannya-do-spivrobitnictva.html>

CENTREUA.ORG

**ЦЕНТР
СПІЛЬНИХ
ДІЙ**